

FILOZOFIJA U HRVATSKOJ OD OSNUTKA SVEUČILIŠTA

Metodska skica

BRANKO DESPOT

(*Filozofski fakultet,
Zagreb*)

UDK 19
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 20. XI. 1996.

Filozofijsko sabiranje na stvar *filozofija u Hrvatskoj od osnutka Sveučilišta* iziskuje prethodno metodsko očišćenje. Ovo metodsko očišćenje nije već i metoda sama. Ono je istom krčenje puta do mjesta, uzdizanje na mjesto, na kojemu stvar sama može progovoriti. Nefilozofijski, ali utrti putevi, filozofijski ne vode nikamo.

Naša stvar susreće nas naizgled samorazumljivo, no ipak na začuđujući način, unutar »predmeta« povijest filozofije. Odmah se tu moraju postaviti pitanja – ako ne i primjereno postaviti, a ono barem uočiti – kako stvar s poviješću filozofije zapravo stoji, kako s povijesnošću filozofije; dalje, kako s povijesno-tvornošću filozofije stvar stoji. Što uopće povijest i filozofija, pa čak ako se radi i o tzv. filozofijskoj povijesti, imaju bitno zajedničko. Unutar takovih pitanja postavlja se pitanje »filozofija u Hrvatskoj« i »povijest filozofije«: da li to uopće ima, da li bi to moglo imati jedno s drugim nešto zajedničko, dakako, ovisno o tome, i što se u »povijesti filozofije« unaprijed vidi i što se u ovome »filozofija u Hrvatskoj« vidi. Nadalje, ovo »od osnutka Sveučilišta«, filozofija i sveučilište uopće, to isto tako nije samorazumljivo i ne vidi se na prvi pogled – naravno ako se stvar gleda filozofijski, a ne tek puko historijski – o čemu bi tu zapravo uopće moglo biti riječi.

No s druge pak strane, ne iz ove »apstraktne«, životno indiferentne, možda tek »kulturnohistorijski« zanimljive perspektive jedne ipak možda moguće »povijesti filozofije«, nego iz horizonta onog sasvim »konkretnog«, ako si stvar predočimo na taj način da mi, svi mi tu i sada, kao studirajući, kao filozofijski djelatnici studij nastavljajući i produbljujući, jesmo oni koji studiraju filozofiju ili su za filozofijsku djelatnost osposobljeni na Filozofskom

fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, onda je ipak prvo pitanje koje bismo svi zajedno sebi morali postaviti, što ovo *jesmo* – kada kažemo da jesmo oni filozofiju studirajući ili na taj studij nastavljajući danas radimo na stvari filozofije u Hrvatskoj – što ovo *jesmo* zapravo jest. Mi naprosto moramo sebi položiti račun, učiniti sebi prozirnim, u tome smislu dozvati si u svijest, oznaniti sebi što taj naš zajednički bitak u filozofiranju tu i sada zapravo jest. Dakako da se ne radi o izvanjskoj snimci »činjeničnog stanja«, koja bi nas informirala o tome tko što radi, što je tko učinio, koliko nas ima, kojim se brojem djela dičimo, u kojemu »kontekstu« djelujemo, kakove se institucije opravdano ili neopravdano oformljuju, kakovu je »slavu« tko u »svijetu« stekao. Sve je to površina. Pitanje je: kako zapravo stvar stoji s onim *jesmo* kao filozofiju studirajući, kao na stvari filozofije surađujući. Što zapravo činimo ako tako jesmo. Na koji način jesmo, što *živimo* zapravo kada živimo upravo filozofiju, a ne nešto drugo. Dovoljno je podsjetiti se samo na to da već »izbor studija« filozofije nije nikakav puki izbor, nego je prije svega *životna odluka*. Filozofiju studira tek nominalno tko od studija traži samo »višu« i »visoku stručnu spremu«. Studij filozofije u skladu sa životnom odlukom iziskuje da se sav u tome i pri tome bude. Takova jedna odluka, naime odluka života kao takovog, u svakom onom tko se za to i na to odlučio, uz ostalo znači i sasvim osebujnu redukciju života upravo samo na to, jedno jedino, i ništa drugo. U razlici spram cjelokupnog plana i programa obrazovnoga sustava na sveučilištu (od teologije, prava i medicine, preko politologije, ekonomije, prirodnih znanosti, do informatike i tehnološke svih usmjerenja), što u cijelosti služi nečemu u životu, studij filozofije ne služi »u« životu ničemu. Ako je potrebno samo ono što je korisno i iskoristivo, onda je filozofija apsolutno nepotrebna. Odluka za studij filozofije odgovara najunutrašnjoj potrebi života samog, koji, ne strahujući od smrti, strahuje od mogućnosti onog najstrahovitijeg, da sebe kao život promaši i izgubi u ništavnosti lažnoga življenja. Imajući u vidu životnost ove odluke, moramo se zamisliti nad time ne samo što smo takovom odlukom učinili nego i što jesmo i činimo, dok u ovom konkretnom horizontu, sada i ovdje, filozofijski vezani uz Sveučilište danas u Hrvatskoj živimo. Odgovor na to pitanje ne može doći izvana. Nitko ne može ocijeniti i prosuditi što se zaista zbiva s filozofijom osim onoga, i jedino onoga, tko zaista filozofira. U tom je smislu mjera tog i takovog »povijesnog zbivanja« u njemu samome. Svo govorenje »o filozofiji« iz bilo koje perspektive tzv. stvarnog svijeta, perspektive političke, teologijske, znanstvene, tehničke, kibernetičke i zgotjlo pragmatičke sasvim je izlišno, suvišno i besmisleno.

Naša stvar, filozofija u Hrvatskoj od osnutka Sveučilišta, ima kao »tema« dvije strane: povijesnofilozofijsku i nas same. I bez obzira na to koje bi povijesno »značenje« ta »naša filozofija« mogla imati, pravi razlog, opravdanje za bavljenje ovom »temom« može biti samo to da »mi« filozofija u Hrvatskoj

jesmo, ako jesmo. Da li to jesmo, i ako jesmo, što mi time zapravo jesmo, moralo bi se filozofijski moći raščistiti.

Uzme li se ova stvar, na tren, čisto kao tema, vidi se odmah da ništa u njoj – »filozofija«, ono »u«, »Hrvatska«, ono »od«, »osnutak« i »Sveučilište« – nije providno. Jedno do drugoga svako je za sebe upitno. Što filozofija zapravo jest, moralo bi se filozofijski već nekako znati da bi se uopće nešto suvislo, a to će reći misaono-filozofijski na tu temu moglo kazati. Što uopće »biti-u« jest i kako je filozofiji moguće biti-u-nečemu, ne može ostati tek »metafora«. »Filozofija u Hrvatskoj« pretpostavlja da Hrvatska nije tek nešto puko geografsko, političko ili historijsko, nego iziskuje odgovor na pitanje što je ono što Hrvatsku odista čini Hrvatskom i kao takovo može filozofirati. Ono »od« sugerira specifično razumijevanje vremena, ali je unaprijed sporno može li se ono u svezi s osnutkom, osnivanjem, zasnivanjem i utemeljivanjem ma čega uopće vremenski razumjeti. Što je pravi osnutak sveučilišta izvidjeti bi se moglo istom kako iz najvišega određenja sveučilišta samog tako i iz potrebe koju sveučilište i njegov osnutak imaju zadovoljiti. Ukoliko sveučilište nije tek golo historijski opstojeća institucija i više ili manje organizirani pogon za proizvodnju »stručnjaka«, nego prije svega život, zajednica i zbilja duha jednog naroda, utoliko se pri tematiziranju naše stvari mora znati što taj duhovni život jest i ima da bude, e da bi ga se u nas i u nama moglo prepoznati.

Pokušaj oslobađanja naše stvari za nas i nas samih za našu stvar – filozofiju u Hrvatskoj od osnutka Sveučilišta – ne bi se smio dekoncentrirati problemima koje nosi »tema« i izgubiti se u »teoretskoj« analizi pobrojanih pitanja, ali bi morao biti svjestan toga da primjereni dohvat stvari mora moći omogućiti odgovore i na ta pitanja. Dobro je stoga bar podsjetiti na to što se u nekima od tih pitanja skriva.

Prvo je ovdje pitanje filozofija-u-nečemu, filozofija-u-bitku, kako se to uopće može misliti i reći. To pretpostavlja opću strukturu onoga moći biti nečega u nečemu. Već Aristotel, u razlici spram Platona, misli da ta struktura ima svoje genuino boravište u onome biti kao priroda (φύσις). Eksponirajući pitanje »mjesta«, u horizontu »Fizike«, da bi uopće uočio kako s tim τόπος stvar stoji, da bi našao put k tome da misli nešto takovo, Aristotel razotkriva, u smislu misaonog praćenja mnogostrukosti samoga bitka, upravo ovu strukturu bitka-u-nečemu ili »ino u inome« (ἄλλο ἐν ἄλλῳ, *Physica*, Δ, 3, 210^a14 i dalje). Ovo biti-u kroz sebe je osmerostruko. Ne treba posebno isticati da, kada Aristotel kaže: nešto ili čak i ono biti samo »zbori sebe mnogostruko«, to tada nije mišljeno u nominalističkom značenju te riječi – mnogostruko »se govori« ili »različito se označuje«, kao, dogovorimo se, jednom upotrijebimo riječ rak za bolest, jednom kao astrološki znak, a jednom za životinju – to nije stvar puke konvencije, nego Aristotel hoće kazati da ako se misleći zbori, onda kroz mišljenje i zbornje, ukoliko odgovaraju bitku, tj. ukoliko ono biti samo

sebe misli kroz mišljenje i sebe zbori kroz zborenje, ono biti samo sebe razotkriva u unutrašnjoj svojoj sustavnoj mnogostrukosti. Ne radi se o pukoj mnogostrukosti značenja riječi i izraza, nego kroz tu mnogostrukost sebe razotkriva mnogostrukost onoga biti samog. U tome sklopu duhovno i idejno biti-u pokazuje se kao derivirani, gotovo se može kazati, depotencirani način »fizičkoga« biti-u. Za našu »temu« produbljeni studij Aristotela odveo bi očigledno do dubljega uvida u samu stvar. Filozofija-u-nečemu, to bi formalno uzeto imalo značiti filozofija-izvan-sebe. Filozofija ne u sebi, ako se tako hoće, ne u elementu onog filozofijskog, nego filozofija izvan sebe, u drugome, ma što to drugo bilo. Je li to uopće moguće, ako jest, što to za filozofiju jest i znači, je li u krajnjoj liniji filozofiji nužno da iz svoje »čistoće« i »onostranosti« uđe u »svijet«, da se iz »idealnog« bitka spusti u »realnost«, da napusti »školu« i uđe »u život« itd., sve su to tek sve popularniji načini formuliranja ovog naizgled sasvim jednostavnog pitanja, kako to stoji s ovim filozofija-u-nečemu, filozofija u Hrvatskoj. Drugačije kazano, koje je to »mjesto« mogućeg susreta Hrvatske i filozofije. Ta neće valjda biti tako da je filozofija tu »kao u posudi« (isto, *24).

Pa ako se prihvati da je takovo mjesto susreta s filozofijom u nekome biću izboreno – konkretno ovdje u Hrvatskoj, o kojoj filozofijski još ništa ne znamo – onda je daljnje pitanje, sad već u ovoj konkretnijoj relaciji, *odakle* filozofija u tome biću, odakle filozofija u taj »prostor«, u to vrijeme dopijeva. Odakle filozofija u Hrvatskoj, u Njemačkoj, u Engleskoj, u Grčkoj. Na čudni način govori se, u izvjesnome smislu s pravom, o »engleskome empirizmu«, »francuskome prosvjetiteljstvu«, »njemačkome idealizmu«, no ipak, filozofija očigledno nije filozofija po tome, jer bi bila engleska, francuska ili njemačka. Govori se isto tako, ali očigledno iz nekog izvanfilozofijskog razloga, o »grčkoj filozofiji«, a svakome tko riječ razumije zvuči to pleonastički, baš kao i lijepa ljepota ili dobra dobrota. Ipak, ostaje pitanje: odakle filozofija u jednome narodu. Odakle zov i poziv na filozofiranje; na kojemu mjestu narodnoga bitka mogući odaziv kao filozofiranje; što će uopće filozofija u jednome narodu; zar bi moglo biti tome tako da narod koji ne filozofira, i utoliko nema »svoju« filozofiju, uopće ne bi mogao odista biti narodom?

Sljedeće u samoj stvari jest ovaj odnos filozofije i sveučilišta. Izvidjeti bi se moralo gdje leži porijeklo nužne upućenosti filozofije na sveučilište i sveučilišta na filozofiju. Je li zaista tome tako da filozofija treba sveučilišta i, ako ga treba, što je ono što ona treba u tome što se sveučilištem naziva. Obrnuto, gotovo je i suvišno pitati treba li sveučilište filozofiju. Bez filozofije ne bi bilo ni ideje sveučilišta ni njenih operacionaliziranih derivata što danas služe kao »konceptije«-kriteriji pri osnivanju, organiziranju i instrumentaliziranju »visokih učilišta« u znanstveno-tehničko-kibernetičkom pogonu iskorištavanja, uništavanja i sintetičkog proizvođenja svega što jest od Europe preko Amerike

do Japana. No pervertiranje ideje nije naša »tema«. Pitanje je samo ne leži li u naravi filozofije i filozofiranja nužnost sveučilišta i u čemu je bitna, unutrašnja sveza između filozofije, sveučilišta i bitka jednog naroda.

Problemi sadržani u našoj temi ukazuju na to da ništa od onoga što je sadržano u naslovu te teme nije samorazumljivo. Ali filozofija u Hrvatskoj od osnutka Sveučilišta nije tek naša tema. To je naša stvar u dubljem, dvostrukom značenju te riječi. Prvo, utoliko ukoliko mi ta filozofija u toj Hrvatskoj i na tome Sveučilištu na neki način jesmo i, drugo, ukoliko ta i takova filozofija, te i mi sami kroz nju, na neki način povijesnofilozofijski jest. Tema i stvar tiču nas se ukoliko su naše. Iznijeti tu stvar na čistac značilo bi dospjeti do filozofijskoga mi u nama i u onom našem.

Filozofijsko sabiranje na stvar ponajprije je oslobađanje od onog historijskog. Filozofiranje nije historijska refleksija. Povijesni čin nije historijska činjenica. Naša stvar koja jesmo i koja nas se tiče nije isto što i tema koju se može, ali i ne mora problematizirati. Povijest filozofije nije historija filozofije. Gledano na povijest, filozofija u Hrvatskoj od osnutka Sveučilišta nije historijska tema, već stvar koja pita: što naš sveučilišni, hrvatski i filozofijski bitak povijesno jest. U svakome ovome »nije« živi zahtjev oslobađanja. Primjera radi: filozofiranje *nije* historijska refleksija, tj. kada je pravo, kada je pri sebi, ako je odista filozofiranje; ali ono može postati historijska refleksija, može sebe u takovome reflektiranju gubiti i još uvijek pretendirati na to da bude filozofiranje. U zahtjevu oslobađanja, u ovome »nije«, na djelu je dakle razlikovanje između prividnog i istinskog bitka stvari – one, naravno, kojoj je stalo do toga da istinski bude.

Jedan od mogućih puteva na mjesto onog filozofijskog i onog povijesnog vodi otuda kroz ono historijsko, ukoliko ono historijsko samo pretendira na to da bude povijesno i filozofijsko. Oslobođenje, očišćenje, i u tome smislu negacija onog historijskog, jest, metodski gledano, akt filozofirajuće negacije. Filozofijska negacija i, općenitije, filozofijsko Ne nije negiranje kao puko nijekanje bitka. Filozofijsko Ne jest akt oslobađanja od svega prividno filozofijskog, izvan-, ne- i protu-filozofijskog. Kroz filozofijsko Ne filozofiranje samo konstituira se kao prisebno, svoje, istinsko i pravo. Ovaj metodski akt ne da se »definirati«. On se uvijek iznova činom filozofiranja iskazuje na djelu. To je duhovni obračun s onim što se u ono filozofijsko miješa, pretendirajući čak na to da stupi na mjesto filozofije i filozofiranja te da svojim vlastitim filozofijskim prividom vrši stvar filozofiranja. U tome smislu filozofijsko Ne jedan je od bitnih, unutrašnjih zadataka filozofiranja kao takovog. Paradigmatski i u svojoj čistoći takav je akt izašao na vidjelo i pisanom je riječju sačuvan u Platonovom dijalogu »Sofist«. Sofist je ono što filozof nije. Ali, sofist nije puka negacija filozofa. Sofist je privid, laž filozofa. Sofistika jest filozofija kao lažna filozofija, tj. ono što filozofijom hoće biti, a da filozofija ipak nije. Problem

sofistike nije nikakovo historijsko pitanje (u smislu u kojemu se kaže da su u Ateni, uz ostalo, u doba »prosvjetiteljstva« djelovali i sofisti), to je unutrašnja mogućnost bitka filozofije same, koju mogućnost, kao moguću filozofijsku negaciju filozofije što filozofiju ugrožava iznutra, filozofiranje samo mora moći u sebi svladati, negirati, poništiti, da bi se odista oslobodilo od svog vlastitog privida. Taj bitni zadatak filozofiranja uopće, da se mora samo moći osloboditi za svoju vlastitu moć, ovdje se, za nas, postavlja kao zadatak oslobađanja od onog historijsko-filozofijskog za ono povijesno-filozofijsko. Samo zato ovdje kažemo: filozofiranje nije historijska refleksija.

Čudnim se može činiti da se u horizontu »povijesti filozofije« distanciramo od onog historijskog. Na neki način izgleda samorazumljivo da ono historijsko u taj horizont spada. Ta što bi naša »tema« bila drugo do historija osnutka Sveučilišta i historijat osnovanoga Sveučilišta i filozofije »na« njemu! Naravno, prethodno je pitanje, i pri tome odlučujuće, što pod ovim historijskim mislimo i kako s njim zapravo stvar stoji.

Ono historijsko u sebi je višestruko. Neposredno ono se pokazuje kao historija u smislu onoga što se (»politički«, »kulturno«, npr.) dogodilo. To što se dogodilo mogući je predmet historije kao »povijesne znanosti« (*Geschichtswissenschaft*). »Povijesna znanost« ili historijska refleksija ima za svoj predmet ono historijski znatljivo koje je na neki način toj znanosti »dato«. Kako je ta »datost« uopće moguća, to se historije ne tiče, ali ono historijsko mora biti dato da bi ga ista kao znanost, a to će reći metodički mogla istraživati. Nužni momenti »historijske metode« otuda su *heuristika* ili »obavještenje o izvorima«, *kritika* i *interpretacija* (još uvijek instruktivno: Ernst Bernheim, *Lehrbuch der Historischen Methode und der Geschichtsphilosophie*. Verlag von Duncker & Humblot, Leipzig, ^{5/6}1908). Ono historijsko kao znanstveno znatljivo mora se moći u svojoj datosti iznaći, s obzirom na »autentičnost« izvora provjeriti i u provjerenoj pravosti »razumjeti«. Što pak ono razumljivo u »historijskome razumijevanju« jest, bitno je pitanje. Da se tu ne radi tek o sklopovima uzroka i učinaka, razloga i posljedica, nego o dubljim i višim pitanjima »ideja«, »svrha«, »ciljeva«, »ideala«, »vrednota«, ukratko smisla historijskoga događanja, to već i samo to razumijevanje zna, kada sebe u svome razvoju razlikuje kao *deskriptivnu* historiju, koja hoće da kaže »kako je bilo«, *pragmatičnu*, koja hoće da kaže »zašto je bilo« i, napokon, »*genetičnu*« historiju, koja »nas upućuje« »kako i zašto je *postalo*« (Ferdo pl. Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije*, Dio I, Kr. zemaljska tiskara, Zagreb, 1914, Uvod, str. 7 i dalje). Pitanje do kojega »povijesna znanost«, ako je njoj do vlastitoga utemeljenja, nužno dolazi, koje pitanje nju kao znanost nadilazi, prethodeći logički, vremenski i bitno i njoj samoj i njenome predmetu, jest što je ono što je u svemu historijskome na djelu, a da samo nije ništa što tek historijski »postaje« i prolazi, nego »događanje« kao takovo istom omogućuje. To nije više nikakovo povijesnoznan-

stveno ili historijsko pitanje, nego je povijesnofilozofijsko pitanje povijesnoga čina i njegovoga povijesno-tvornoga činitelja bez kojega »historijskih činjenica« ni kao historijskih ni kao činjenica uopće ne bi bilo.

Historijska je činjenica da je 19. listopada 1874. godine svečano otvoreno *Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu*. Isto je tako historijska činjenica da je, za razliku od onoga što se »otvorilo«, Sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije 1861. godine (vjerojatno 10. rujna) donio »Zaključak« koji *Spisi saborski* čuvaju kao »Članak LXXXIV. O osnovanju sveučilišta jugoslavjanskoga u Zagrebu« (*Spisi saborski sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861. Uredili i izdali: Bar. Dragojlo Kušlan i Dr. Mirko Šuhaj, Svezak I-IV, Narodna tiskarnica Dra. Ljudevita Gaja, u Zagrebu 1862, I, str. 87*). Potpuno razumijevanje ovih »činjenica« iziskivalo bi temeljitu historijsku refleksiju XIX. stoljeća. Da bi se razumjelo kako i zašto se to (»zaključak« i »otvaranje«) dogodilo, nije dovoljno tek istaknuti »staru ilirsku inicijativu za sveučilište«, upozoriti na »buđenje narodne svijesti«, razmotriti sudbonosne i kobne rasprave oko pitanja »narodnog jezika«, pratiti slobodarska gibanja na svim razinama sve do pokliča »prosvjetom k slobodi«, osvjetliti duhovno očinstvo i materijalnu potporu (50 000 forinti) Josipa Juraja Strossmayera, analizirati politička gibanja – prije svega oko bana Jelačića, uočiti duhovne prilike tadanjega hrvatskoga plemstva, svećenstva, ranog građanstva i seljaštva. »Kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija« nisu izolirana bića, nego organski pripadaju monarhiji, a ova, iznutra, u svome temelju načeta »idejama« Francuske revolucije, traži načine da se kao carstvo spasi. Odreknuće cara Ferdinanda od prijestolja (1848) i proglašenje 18-godišnjeg nadvojvode Franje – koji kao vladar uzima ime Franjo Josip I. – za cara, oktroiirani ustav, razdoblje apsolutizma, traganje za ustavom primjerenim »duhu vremena«, manifest carski od 20. listopada 1860. upućen »Mojim narodom!«, kao neposredni povod sazivanja sabora 1861. i bezbroj drugih značajnijih, manje značajnih ili čak – ovisno o perspektivi – beznačajnih podataka, sve je to doduše »historijski okvir« u kojemu žive naše zemlje, ali ni to nije dostatno za puno razumijevanje činjenice »osnovanja« i »otvaranja« našega Sveučilišta. Pa već i sama 1861. godina! To nije neutralna, matematička, »prirodna« ili čak proizvoljna oznaka vremena. Ona ne označava ni »hrvatsko« ni »austrijsko« vrijeme, nego jedno i drugo smješta u osobito historijsko vrijeme, u kojemu su godine »ljeta Gospodnja«. To vrijeme nije ni carsko ni kraljevsko, ono nije ni puko europsko, nego je vrijeme »kršćanskoga svijeta«. U tome vremenu 12. travnja 1861. izbija sjeverno-američki građanski rat, 18. veljače Viktor Emanuel biva proglašen kraljem Italije »milošću Božjom i voljom naroda«, 2. siječnja umire pruski kralj Friedrich Wilhelm IV, 3. ožujka 1861. oslobađaju se seljaci i uvodi samouprava u Rusiji, iste se godine utemeljuju poštanske štedionice povezane s državnim životnim osiguranjem u Engleskoj, Andersen završava »bajke«, Dostojevski

objavljuje »Ponižene i uvrijeđene«, 13. ožujka izvodi se Wagnerov *Tannhäuser* u Parizu, a Philipp Reis konstruira prvi telefon. Imajući sve to u vidu pravo historijsko razumijevanje – ono kojemu je do toga da ide »do kraja« – dovodi nužno sebe sama, takoreći, do iskoraka iz sebe sama u povijesno poimanje. To poimanje bi da pojmi ono koje je kao jedno te isto na djelu u američkome građanskome ratu, u volji naroda koja hoće svoga kralja, u oslobođenju porobljenoga tjelesnoga bitka, u osiguranju beznadno ugroženog fizičkog života, u krikui ponižene i uvrijeđene slobode koji do dana današnjega nagovara svakoga tko zna za sebe kao slobodu, u metafizici glazbe, u glasu koji ima moć svladavanja prostorne udaljenosti, na koncu, u »zaključku« našega Sabora. I otuda naše pitanje nije što »zaključak« Sabora jest kao historijska činjenica, nego što taj zaključak ili ta odluka jest kao povijesni čin.

Članak LXXXIV. kao »Saborski Zaključak« otpočinje ovako:

»Želeći sabor trojedne kraljevine uzvišenoj svojoj zadaći, po kojoj ima neumorno nastojati oko učvršćenja zakonitoga stanja, što shodnijeg uređenja svojih unutarnjih odnošajah i oko čim uspješnijega unapređenja duševnoga kako i materialnoga blagostanja narodnjega, u svakoj, najpače u znanstvenoj struci, zadovoljiti, te u posljednjem obziru domaćoj mladeži priliku pružiti, da polugom materinjega jezika i najviši stepen obrazovanosti postići uzmogne, ustanovio je na temelju podnešenog si po dotičnom odboru izvješća sljedeću 'Osnovu zakonsku o sveučilištu jugoslavjanskom.'

Uvod

Da znanstveno obrazovanje i u zemljah jugoslavjanskih kako valja napredovati i ožudjenim plodom uroditi može, ustanovljuje se u Zagrebu sveučilište imenom: Sveučilište jugoslavjansko.

§ 1. Ovo sveučilište sastoji iz četiri odsjeka ili fakulteta: iz bogoslovnoga, pravoslovnoga, liečničkoga i mudroslovnoga.

Svaki fakultet sastoji iz učenikah, – slušaocah – upisanih, i sbora učiteljskoga.«

Dalje slijedi: »I. *Odiel*. O učenicih. O pravih i dužnostih urednih učenicah. O izpitih. O strogih izpitih. O učenicih izvanrednih. O ponašanju urednih i izvanrednih učenicah. O prošnjah i tužbah učenicah. O odlazku iz sveučilišta. Prelazna ustanovljenja. II. *Odjel*. O učiteljih i vlastih sveučilištnih.«

Slijedom ove »zakonske osnove« sveučilište je 13 godina kasnije i otvoreno kao VNIVERISTAS LITTERARVM CROATICA ... A REGIS NOMINE APPELLATA, kako stoji ugravirano u spomen-plaketi iz 1874. godine.

Historija kao znanost, metodski čista, konsekventna, radina i istinoljubiva, može adekvatno sabirati ono što se, kako se i zašto se dogodilo u

historijskome vremenu. Ona se kao znanost mora čuvati konstruiranja prošlosti i »fabuliranja«, tj. ona ne smije postati historijska umjetnost (historijski roman, historijsko slikarstvo, historijski film, historijska arhitektura itd.) koja, pretvarajući prošlu zbilju u nešto moguće, proizvodi »mitologiju«, što, na izgled paradoksalno, kao »naša historija« prethodi historiji koju istom valja »stvoriti«, kako u politici tako i u filozofiji. Povijesno poimanje nije ni traženje historijske istine ni proizvođenje historijske laži. Poimanje onog povijesnog bi da pojmi ono što je *moralo* biti, ako je ono što je bilo, bilo *odista* ono što je *htjelo* biti.

»Želeći ... uzvišenoj svojoj zadaći ... zadovoljiti ... sabor ... ustanovio je ... osnovu zakonsku o sveučilištu.« »Želja«, htijenje sabora mjeru uzvišenosti onog htjetog ima u onome radi čega (svrha, τέλος) sabor jest sabor. *Predstavka sabora troj. kraljevine, kojom se Nj. Veličanstvu zakonska osnova o sveučilištu jugoslavenskome premilost. potvrđenja radi podnaša* (Spisi saborski, sv. III, Br. 301, str. 150) odmah na početku to izrijeком kaže: »Sabor trojedne kraljevine nastojeći neumorno oko učvršćenja zakonitog stanja i shodnijeg uredjenja svojih unutarnjih odnošajah u svih granah javnoga života, obratio je osobitu pozornost na učevne zavode, uvjeren, da duševno i materialno blagostanje, riječju prava sreća narodah proiztiče ponajviše iz njihova izobraženja.« Duševno i materijalno blagostanje, riječju prava sreća naroda najviše je određenje sabora ili ono što predodređuje bitak i uzvišeno djelovanje sabora kao sabora. Prava sreća naroda jest u tome da narod bude ono što on odista jest, da bude svoj. U tome je uzvišenost zadaće.

»Uvjeren da ... prava sreća narodah proiztiče ponajviše iz njihova izobraženja« sabor zna da se narod mora moći za sebe, za svoje sebstvo obrazovati. Narod se ne rađa. Narod istom pravim obrazovanjem sebe za sebe osposobljava. To i takovo obrazovanje nije proizvođenje »stručnjaka« (»škola specijalna«). Ono ponajprije mora biti temeljito i svestrano i, ukoliko uopće ima potrebe da narod bude narodom, tu je nužno »sredstvo« »temeljitog svestranog izobraženja, što po naravi svojoj samo sveučilište biti može« (isto). Temeljitosť i svestranost preduvjeti su »najvišeg stepena izobraženosti«. Najviše obrazovanje obrazovanje je »domaće mladeži« za ono što sebi svojstveno progovara na »narodnom jeziku«. Osloboditi i obrazovati u »akademičkoj slobodi« sebstvo naroda za njegov slobodni bitak svrha je pravog sveučilišta, »a to će se udjelotvoriti samo onda, ako se podigne u Zagrebu sveučilište« (isto).

Predstavka završava: »Vaše Veličanstvo! sudbina južno-istočne Evrope mora se jednom i to na skoro riješiti, tursko se carstvo sve više raspada, niti će tomu, u naravskom tečaju stvarih ležećem razpadu ikakva izvanjska sila odoljeti moći: a onda će biti uzvišena i najplemenitija zadaća Austrije, da na ove narode svoj obrazavajući i oplemenjujući upliv obrati.

Pokrajine ove naseljene pukom čisto slavjanskim, moći će se privesti u čislo izobraženih narodah jedino sredstvom višje izobraženosti elementah slavjanskih, stanujućih u južnim pokrajinah velike i silne države Vašeg Veličanstva.

Osnova zakona za to sveučilište jugoslavensko u Zagrebu, koju sabor trojedne kraljevine u podaničkoj smjernosti ovdje prilaže, počiva, što se bitnosti tiče, na onih načelih, na kojih su ustrojena sveučilišta u srednjoj Evropi u obće, a napose u monarkiji austrijskoj, – s toga, i iz razlogah gore navedenih goji sabor trojedne kraljevine tvrdu nadu, da će Vaše c. kr. apoštolsko Veličanstvo osnovi toj previšnje odobrenje milostivo podieliti. Vašega c. kr. apoštolskoga Veličanstva prepokorni i vazda vjerni podanici: sabor trojedne kraljevine.« (isto, str. 151).

Načela »na kojih su ustrojena sveučilišta u srednjoj Evropi u obće« razlučio je u njihovoj čistoći, izveo ih iz ideje slobode, autonomije uma i samosvršnosti slobode bitka te promislilo u zadnjim konsekvencijama Kant u spisu *Spor fakulteta* (1798) (vidi: Kant-Schelling-Nietzsche, *Ideja univerziteta*, preveo B. D., Globus, Zagreb, 1991, i predgovor str. 13 i dalje). Iz tih načela deduciranu ideju sveučilišta Karl Wilhelm Freiherr von Humboldt praktički je preformulirao i ozbiljio svjesno kao pravi utemeljitelj Univerziteta u Berlinu. »Humboldtovo sveučilište« postalo je tako teoretski i praktički uzor sveučilišta među »izobraženim« narodima. Obrazovani narod, tj. narod koji sam sebe može osposobljavati za pronalaženje svoje biti i sam sebe osposobljava za život u skladu s tom biti ima u sveučilištu temelj i pravo mjesto svog duhovnog bitka. Samorazumljivo je za obrazovane narode da im je sveučilište mjesto na kojemu se obrazuje i živi istinski duh. Sabor pak jednog duhovno neprobuđenog naroda dobro zna da se »jedino sredstvom višje izobraženosti« može taj narod »privesti u čislo izobraženih naroda«, ili da se jedino putem najvišeg obrazovanja jedan narod može iz historijskog vegetiranja uzdići do povijesnog bitka »Evrope« i svijeta. Donošenjem »zakonske osnove« o osnivanju sveučilišta sabor zapravo polaže temelj mogućem duhovnom bitku naroda.

Sabor zna svoju zadaću, sabor hoće svoju zadaću, sabor može izvršiti svoju zadaću. Kao to znanje, volja i moć sabor je svijest te zadaće. U toj svijesti probuđen je duh nepostojećeg narodnog bitka. Ovaj duh jest tu kao *potreba* da se bude ono što se nije, čega nema, ali što mora biti, da bi se istinski moglo biti. Nužna, i utoliko jedina prava potreba jednoga naroda jest da u slobodi bude ono što on odista jest. Nužni uvjet zadovoljenja te potrebe jest sveučilište. Donoseći odluku o osnutku sveučilišta sabor, radeći na zadovoljenju najviše potrebe jednoga naroda, vrši svoju dužnost. Time on, odgovarajući onome što kao sabor mora biti, udovoljava »uzvišenoj svojoj zadaći«.

Što, dakle, sabor jest, odakle sabor zna za svoju zadaću? Zadaća oslobađanja naroda, zadaća obrazovanja naroda u slobodi i za slobodu, sloboda

sama kao zadaća i sveti zadatak, odakle to? »Glas od slobode« ne dolazi ni od čovjeka ni od Boga, ni iz prirode ni iz historije. »Glas od slobode« dolazi od slobode same koja nije ni od nekoga ni od nečega, koje kao slobode nigdje nema. Glas od slobode vijest je niotkuda koju vijest prima i oglašuje savjest. Savjest je mjesto primanja vijesti slobode. Glas savjesti nečujno kazuje: ima biti sloboda. Nečujna ova kaza moćnija je od svakog mišljenog i promišljenog kazivanja, ona je prodornija od glasnoće svakog mogućeg glasa, njena je volja nesalomljiva. Ova kaza kazuje svemu što bi uopće da bude: biti jest biti slobodno. I nema bića koje se, imajući sluh za glas savjesti, tome glasu ne bi odazvalo. Imati savjest, biti sa-vjest vijesti slobode, odazvati se glasu savjesti, isto je što i biti po vijesti, bivati po-vijest.

Sabor nije samo svijest potrebe narodnoga bitka. Sabor je, da bi mogao biti svijest potrebe onog nepostojećeg bitnog, nužno, prethodno, savjest narodnoga bitka. I samo kao savjest bitka sabor može naviještati nužnost slobode. Zašto bi jedan narod, zašto bi svaki narod, zašto bi uopće neko biće imalo biti slobodno – to ne može kazati nitko. Savjest, naprotiv, kazuje neprikosnoveno: sve ima biti slobodno. Kao takova ona budi svijest toga da se samo u slobodi može biti pri sebi, za sebe, sebe radi, a ne od drugoga, za drugo i drugoga radi. Biti pri sebi, biti svoj, biti bićem kao ono što biće samo jest, isto je što i istinski biti. Budeći svijest istinskoga bitka savjest budi i potrebu istinskoga bitka.

Istinski sabor jest savjest i svijest narodnoga bitka. Odazivajući se glasu savjesti i odgovarajući svijesti svoje zadaće sabor čini po vijesti slobode. Povijesni čin jest onaj čin koji čini slobodu. Ustanovljujući »zakonsku osnovu o sveučilištu« on polaže temelj obrazovalištu za slobodu. Obrazovalište za slobodu jest ono mjesto na kojemu se tvore slobodna bića. Povijesni čin polaganja temelja sveučilištu time je povijesno-tvoran. Istom onaj narod koji u slobodi obrazovan za slobodu živi po vijesti slobode jest povijesno-tvornim činom omogućen povijesni narod. Sve ostalo samo je prazna, prolazna, iako krvava historija.

I tu se sad može kazati da sabor, ukoliko kao savjest i svijest vrši ono bitno, zapravo filozofira. Filozofiranje jest svjesni odaziv savjesti slobode, ili, živa, tvorna, duhovna potreba da onome biti u svemu istinski bude biti. Drži li se slobodu onim svetim, štoviše onim božanskim, a istinski bitak onim najvišim što je nekom biću uopće moguće biti, može se kazati da filozofirati jest biti pod zakonom onog božanskog radi najvišega bitka bića. Tu ujedno pada nešto svjetla i na »pojam« naroda. Narod nije ništa puko ljudsko, a ponajmanje je on »nacija« bilo kao »objekt« bilo kao »subjekt« (vidi: Vanja Sutlić, *Narod i povijesno mišljenje*, u: *Praksa rada kao znanstvena povijest*, Globus, Zagreb, 1987, str. 199–218). Narod je u slobodi obrazovani, i u tome smislu samorodeni bitak-zajednica istinskog čovječstva i onog božanskog u

okružju slobodi primjerenih bića. Narod može biti odista narod onda ako istinski filozofira. To nam hoće reći naša stvar: filozofija u Hrvatskoj od osnutka sveučilišta.

Sabor, ustanovljujući osnovu zakonsku o sveučilištu, zapravo filozofira. Gledajući na stvar historijski mogla bi se ispriповijedati ovakva pri-povijest. Sabor je, filozofirajući ili ne, člankom »o osnovanju« sveučilišta u Zagrebu, uveo filozofiju u Hrvatsku ili barem otvorio novo razdoblje filozofije u nas. Filozofija tu nastupa ponajprije kao filozofski (»mudroslovni«) fakultet i na tome fakultetu kao »stolica« (katedra, danas Odsjek) za »mudroslovje teoretično i praktično sa povjestnicom« (*Spisi saborski*, I, str. 91). 19. listopada 1874. godine, s danom otvaranja Sveučilišta, otpočinje, u razlici spram »starije«, »novija hrvatska filozofija«. Njeni »predstavници« uglavnom su profesori filozofije ili, kako sami sebe leksikografski nazivaju, »filozofski pisci«. Broj studenata filozofije stalno raste, da bi ih nakon 1968. godine, u nekoliko generacija bilo oko 300 godišnje, samo na Odsjeku za filozofiju. Taj broj lavira, i danas, zahvaljujući promijenjenim »prilikama« i »konkurentskim« institucijama ima ih u Zagrebu približno jednako toliko. Filozofija tu opstoji i kao filozofski instituti i kao Društvo, kao filozofske knjige – pretežno kao prijevodi, dok su »domaća djela« uglavnom magistarske radnje, doktorati i zbirke već objavljenih članaka i rasprava – filozofski časopisi, filozofski simpoziji, kolokviji, škole. Između dva svjetska rata već se javlja »ideja nacionalne filozofije«, da bi, preživjevši pokušaje »stvaranja« »marksističke« i čak »jugoslavenske filozofije«, ponovno bila na dnevnome redu kao »hrvatska filozofija«. Metodski, zastupljeni su svi mogući »smjerovi« »suvremene« i »tradicionalne« filozofije, a »pluralizam« stajališta i »otvorenost« filozofskog mišljenja uza sve intenzivniju suradnju sa »svijetom« potvrđuje da i »mi« postajemo punopravni članovi svjetske duhovne zajednice s izgledima da damo svoj »originalni« prilog »svjetskoj /?/ filozofiji«. Osim toga, radi se na valorizaciji i revalorizaciji vlastite bliže i dalje prošlosti, pišu se monografije, ali i minuciozne specijalističke rasprave, o »značajnim autorima«, a javljaju se i prvi pregledi čitavih razdoblja od *Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.* (1881) Franje Markovića, preko *Filozofija u Hrvatskoj, Povijestni pregled* (1943) Krune Krstića do *Novija hrvatska filozofija* (1995), priređivač Franjo Zenko. Historija kao povijesna znanost (»opća« i »nacionalna«) s posebnim obzirom na historiju filozofije valjda sama zna zašto »istražuje« historiju.

Sabor (1861) zapravo filozofira. Gledajući na stvar povijesnofilozofijski kažemo da je filozofija povijesna onda ako filozofiranje jest čin savjesti onoga biti po vijesti slobode. Ovaj je čin povijesno-tvoran ako odgovara potrebi da se povijesno bude i ako na duhovnome mjestu potrebe tvori mogućnost da se istinski bude. Sabor zaista filozofira, ali sabor *ne* zna da filozofira. Sabor je

svjestan svoga povijesnoga čina, ali on *ne* zna da je tu filozofija sama povijesno-tvorno na djelu. Osvijestiti taj povijesni čin, tu savjest i svijest sabora koja kao filozofija odgovara povijesnoj potrebi dovesti do sebe-svijesti, *obrazovati samosvjesni povijesno-tvorni pojam filozofije* to je zadaća »filozofije u Hrvatskoj od osnutka sveučilišta«.

U duhu toga sebe-osvještenja filozofije radi Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Potreba filozofije ono je bez čega nema istinskoga filozofiranja. Jedan pokušaj osamosvještenja te potrebe kao »filosofijske težnje« sačuvan nam je u uvodnome predavanju k »Logici« koje je »kr. javni redoviti profesor filosofije« dr. Franjo pl. Marković održao 18. listopada 1875. godine. (predavanje donosimo bez dubleta i mogućih korektura prema rukopisu /prijepis?/ čuvanome u Arhivu naše Akademije pod brojem XI 37/2a.)

Predavanje ima naslov *Obilježje i zamašaj filosofijske težnje*:

Gospodo! Logika je, da rečem u prispodobi, kormilo na onoj putničkoj ladji, što no ju ljudski um otiskuje po bezkrajnoj pučini misli, događaja i pojava put uvijek željno izgledane istine, dobrote i ljepote. I naš se je narod dao za timi uzori, za kojimi ljudstvo kao za svrhom svojom teži; odkad je čovjek zaznao za se, pokoja mu nema van u onom trudu, što mu ga zadaje ovo njegovo pregnuće za uzori duhovnimi. Poslije više od 2000 godina, od kada se može brojiti sviestno ovo nastojanje, još se ne dovi nitko, da bi sasvim skinuo zavjesu sa zagonetnoga kipa Saiskoga, te bi svi umovi složno uzskliknuli: »ἐυρήκαμεν«, »našli smo« cielu istinu; pa ipak jenjalo nije. Ali čemu onda ta vječita težnja, kojoj konca i kraja nema? Čemu u potragu ići za onim divnim krajem ideala istine, dobrote i krasote, a ladjom ljudske misli, kad se njemu Kolumb ne nahodi? To baš i jest mirni ponos ljudski, da uztrajno ide za *cielom* istinom, ma da i zna, da je *cielle* dohvatiti i obuhvatiti ne će. »Težnju za istinom daj meni, otče nebeski, istina *sva* samo je za tebe«, tako veli umnik svjetskoga glasa Lessing, ponavljajući i nješto promjenjujući izreku, koju već u jednom spisu sv. Augustina, crkvenoga otca a prije novoplatonskoga filozofa, nalazimo; u jednom dialogu Augustinovu (vidj Ueberwega *Poviest filosofije* II, 83.) kaže Licencij: »već traženje istine usređuje nas, jer mudrost čovjeka, na kojoj se osniva sreća čovjeka, nije gotovo *znanje* istine, nego vjerno i neumorno *traženje* istine.« Sv. Augustin izpravlja mnijenje Licencijevo te uči, da nije još samo traženje istine nego tek posljedak toga truda t.j. doznavanje istine mudrost i sreća čovjeka. Tim je izrečena jezgra čovječnosti. Rad, neprestani rad za doznavanje istine, pomak neprestani k istini, to je život ljudski; mirovanje, ma i blaženičko, jest izvan *zemskoga* dohvata ljudskoga duha.

Nego ako i ne dosegnu filozofija i sveukupne znanosti *cielle* istine, nit se dosad složiše umovi te bi *svi* jednoglasice izrekli: »*to je istina, to je dobro, to je krasno*«, ipak je mnogo istine već otkriveno, i stavna vrijednoća dobrote i

ljepote vidna nam je bar u onom sjaju, što no ga ljudsko oko podnijeti može. Pak tko bi oči svoje sliepio ili ih ne bi upotrebljavao za to, što im pogled ne obuhvaća sav sviet, nego tek maleni dielak svieta? Tko ne bi uživao modrinu nebesku za to, što joj je obzorje omeđeno, a nije bezkrajno? Na isti način, kako se ne bismo umom služili za to, što nam može trudno odgaliti samo česticu istine a ne može ciele istine?

Logične istine, estetične istine, etične istine sastavljaju obzorje ljudske misli, koje nadmašuje puku tvarnost, koje sadržaje sve ono, što je vriedno i dostojno da bitkuje i da se zbiva; obzorje, koje je više i šire od okružja puke fizičke uzročnosti. Misao, čuvstvo i volja imaju se vladati po samostalnih zakonih uma, a ne po tvarnosnih, ne po usilju fizičkih zakona ili povoda, ne po mehaničkoj nuždi. Psihički i fizički mehanisam proizvodi takodjer neistinu (obmanu), rugobu i nevaljalštinu. Sve ovo troje promjenljivo je, nedosljedno, neumno. Nedosljedno i neistinito mišljenje, ružno ćučenje, slaba ili zla nedosljedna volja: to se vrieži i vlada životom onoga naroda, koji još nije idealnom filozofijskom težnjom zadahnut, koji je bez rukovodstva logičnih, estetičnih, etičnih istina. Ove su istine čvrste stega, ali umske, a ne fizične, ne usilne stega, nego pak, jerbo su umske one su slobodne, u Kantovu smislu »autonomne« stega. Bezzakonost i bezrednost u području uma – najgora je.

Ništa vriedna ne nastaje ljudskim radom bez žive logične, estetične i etične težnje t.j. bez filozofijske težnje. Pogledajmo one narode, kao i stare Helene, pak Franceze, Ingleze, Niemce, koji najviše za filozofiju uradiše, i vidjet ćemo svezu njihova prosvjetnoga, društvenoga i državnoga života sa filozofijskom težnjom. U Ingleza vidjte Bacona, Locke, Mille, pa vidjte državu njihovu razgranjenu na svih pet dielova svieta. Drugdje vidimo, da se s nedostatkom filozofijske težnje ujedno nahode i nedostatci društvenih i državnih prilika. Proti takovu vezivanju filozofijske težnje i društvenoga te državnoga života nekoga naroda moglo bi se prigovoriti ono, što se o Rimljanih znade; na ime Rimljani neimahu kako stari Grci samonikle filozofije, a ipak imahu silnu svjetsku državu. Ali u istinu nisu Rimljani pojav onoj našoj tvrdnji protivan. Nisu, jer u njih se očitovaše u pravoslovju etička i logička sila: eto u njih filozofijske težnje bar logične i etične u praktičnom smjeru državnom. Ali Arapi, osnovači silnih država? Ali Osmani? U onih bijaše, za cvata njihova velik goj filozofije Aristotelske, u ovih pak kako i u onih vladaše dugo vrieme podpuna odanost nadzemskomu principu, ako i shvaćenu pogrešno; tako su oboji podugo vrieme imali jaku državnotvornu i društvenu snagu. Svakako možemo tvrditi, da narode drži na životu samo ona *živa težnja za ideali*; ona je ognjište miliunā duša. Filozofijski duh je ujediniac, ne samo misli nego i čuvstva i čina. To je veliki prosvjetni znamen filozofije; to je znamen i težnje našega naroda, da bi sebi osvojio filozofiju; ova težnja nije za naš narod samo intelektualna zadaća, nego je i etična narodna dužnost.

No ako filozofijski duh ujedinjuje pojedince jednoga naroda, on ujedinjuje i razne narode, on je svenarodna sila. Doduše uza svu filozofiju i najprosvjetljeniji narodi još se svadjaju i biju; ali svi prvaci filozofi svih novih naroda, ponukani neposrednim ili posrednim utjecajem kršćanske blagoviesti, propoviedaju jedinstvo ljudstva i potrebu *sloge*, dužnost medjusobne ljubavi svih naroda; pa makar je to danas još glas vapijućih u pustinji, ali je vjestnik budućnosti, makar i daleke budućnosti čovječanstva. *Filozofija je svenarodni duševni Kosmos* («mir»). Ona se razmiče od naroda k narodu, ter narodi, koji su došljaci u njezinu svetištu bili prije dva tri vieka, sad su starosjediaci. I s našim će se narodom, uztraje li, ponoviti, što se s drugimi zbilo. I on, kao pridošlica ulazi u njezin hram, pak ako narod naš uztraje za jedan viek, bit će i on starosjedilac, priznani gradjanin toga duhovnoga svieta, a onda će biti, samo onda, takodjer stalan sjedilac na ovoj zemlji, koju haran naziva svojom domovinom; ne zadržiš svoje domovine tvarne, ako nisi stekao domovinu duhovnu: ova ti je jedini branik one.

Kako se i svaki drugi pozaostali narod iz početka uzgajaše *tudjom* filozofijom, tako i naš; pače – i to je druga izprika filozofijskomu medjunarodnome nasljedovanju i baštinjenju, – njeki prvaci filozofi kao Platon, Aristotel, Bacon, Leibniz, Kant i dr. – već su postali kosmopolitski, pripadaju svim narodom.

Kosmopolitski biljeg filozofije udešava nam priliku, da se ne podjarmimo pod koji inonarodni smjer filozofijski, recimo pod njemački, nego da baš u filozofiji obćenitoj svjetskoj nađemo uztuk proti premoći germanskoga duha u nas. Da se je prosvjete našoj pridići samo na njemačkoj, mi izgbosmo u pukom nasljedovanju, i klica samorodna, samosvojna u nas usahnu. Ali su nam tuj takodjer Inglezi i Francezi, Talijani i sjeverni Slaveni pa dakako prije svih i stari Heleni, u kojih nam je crpsti okrepne piće na putu za istinom, dobrotom i ljepotom. I upravo ovo je znamen i vriednost našega nastojanja oko znanosti na našem narodnom jeziku, da nam je tim dozvoljen i baš otvoren potrebnii svesvjetski vidokrug, da nam je možno obazirati se u znanosti našoj na romanske narode, na Ingleze, na Slavene sjeverne, dok se dio Njemaca u filozofijskih predavanjih svojih premalo osvrću na druge sadanje narode, i prikazuju stvar tako, kao da ne treba ni znati za sadanje franceske i englezke filozofe. I do ničesa nam ne budi toliko stalo, ništa ne držmo životnijim pitanjem našega znanstvenoga napredka, kako samostalnu porabu djela i onih drugih naroda pored Njemaca.

Ta je poraba probitačna najpače za logiku. Za nju su, ako za ikoju granu filozofije, navlastito Inglezi izveli znamenitih spisa, koje nam je svakako upotriebiti. Na taj način, ako i nemamo duge samosvojne narodne tradicije filozofijske, imamo svesvjetsku, i, u povodu tudjih raznorodnih velikana stupajući, ne ćemo upasti u ničije okove, i u ničiju jednostranost, ter ćemo po vremenu

moći stati na vlastite noge. Filozofija je dojilja, koja, ma i ne bila rođena majka, na noge postavlja narod, duševno ga oslobadja. A tko prisvoji sebi logiku misli, osvojit će si i logiku čina. I to je ono, što nas nuka, da se svom snagom zaronemo u pitanja filozofijska, da se svom dušom damo na onaj daleki put po pučini misli, makar nam brod zapljuskuju valovi sadanje političke i društvene neprilike cjelokupnoga našega naroda; jer i mi vojujemo boj za istinu, za dobro i za liepo.

Franjo pl. Marković zna da je sebe-svijest ili pojam »filozofijske težnje« preduvjet pravog, odgovornog i samosvjesnog filozofiranja kako ono kroz njega živi. »Filozofijska težnja« pretpostavlja potrebu filozofije, koje potrebe ili ima ili nema. Ukoliko je ta potreba progovorila u povijesnom činu sabora, sve je za »filozofiju u Hrvatskoj« u tome da filozofijska savjest i svijest sabora koja ne zna za sebe dođe do svoje filozofijske sebe-svijesti, tj. da *mi* koji ta potreba jesmo, ako jesmo, sebi oznamimo što nam je filozofijski biti. Filozofija u Hrvatskoj od osnutka Sveučilišta nije historijska tema, nego povijesna zadaća.

Ova metodska skica imala bi poslužiti mogućem osvještenju traženja pojma filozofije u nas. Taj pojam ili povijesno-tvorna sebe-svijest filozofije morao bi moći odgovoriti nagovoru slobode koja je kao potreba osnivanja sveučilišta progovorila kroz »Saborski Zaključak«, članak LXXXIV. 1861. godine. Nađemo li taj pojam, tada više neće izazivati uznemirenost riječi, koje su uznemirile sve prisutne, kada je na banketu prigodom svečane instalacije Šokčevića, za čijega je banovanja saborski zaključak donesen, Ivan Mažuranić održao govor, koji je kulminirao mišlju: »Kralj nam je dao više slobode nego što mi možemo podnijeti!« (vidi: Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Binoza, Zagreb, 1936, str. 244).

FILOZOFIJA U HRVATSKOJ OD OSNUTKA SVEUČILIŠTA

Sažetak

Filozofijski gledano »filozofija u Hrvatskoj od osnutka Sveučilišta« jest povijesna zadaća osamosvješćivanja povijesno-tvorne naravi filozofije. Uzeta puko historijski ova se »tema« svodi na historijat nastanka Sveučilišta i na – iz najrazličitijih razloga moguću – historiju filozofije u sveučilištem otvorenom vidokrugu. No već i tako uzeto sve se u toj »temi« – filozofija-u, Hrvatska (ne razumljena tek puko geopolitički), ono od osnutka (ne razumljeno tek puko vremenski) i sveučilište samo (s obzirom na svoje najviše određenje) – pokazuje kao problematično. Osnutak Sveučilišta nije puko historijska činjenica, to je povijesni čin Sabora »Kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije«. Ovaj povijesni čin zapravo je akt sebe-ne-svjesnog filozofiranja. Osamosvješćenje toga čina-akta i njegovo aktualno preuzimanje jest filozofijska zadaća za one koji tu i sada, u Hrvatskoj, hoće odista filozofijski biti.

PHILOSOPHIE IN KROATIEN SEIT DER GRÜNDUNG DER UNIVERSITÄT

Zusammenfassung

»Philosophie in Kroatien seit der Gründung der Universität« ist, philosophisch betrachtet, die geschichtliche Aufgabe des Sich-selbst-bewußt-werdens der geschichtsbildenden Natur der Philosophie. Dieses »Thema«, bloß historisch genommen, reduziert sich auf die Entstehungsgeschichte der Universität und auf eine, aus verschiedenen Gründen mögliche, Historie der Philosophie im durch die Universität (1874) geöffneten Horizont. Aber schon historisch genommen zeigt sich alles in diesem »Thema« – das In-sein der Philosophie, Kroatien (nicht bloß geopolitisch verstanden), das Seit-der-Gründung (nicht zeitlich verstanden) und die Universität selbst (der höchsten Bestimmung nach) – als problematisch. Die Gründung der Universität ist keine bloß historische Tatsache. Sie ist die geschichtliche Tat des »Sabor« – (der Landtag, das Parlament, concilium) der »Königreiche Dalmatiens, Kroatiens und Slavoniens« (1861). Diese geschichtliche Tat ist eigentlich ein Akt des sich selbst nicht bewußten Philosophierens. Das Sich-selbst-bewußt-werden dieser Tat (Akt) und ihre aktuelle Übernahme ist die philosophische Aufgabe derjenigen, welche hier und jetzt, in Kroatien, wahrhaft philosophisch sein wollen.